

Moral and Social Challenges of Dowry and Prevention of These Challenges in Iran's Legal System

B. Boroumand Amin^{1*}, F. Malekzadeh Ph.D.², S.M. Mirdadashi Ph.D.³, M.M. Labibi Ph.D.⁴

1. Ph.D. Student of Women's Studies, Faculty of Women and Family, University of Religions and Denomination, Qom, Iran.

2. Department of Private Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Iran.

3. Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Qom, Iran.

4. Department of Sociology, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Abstract

Background: Dowry in today's society is faced with various practical challenges such as materialism, fraud in marriage, difficulty in payment and collection, as well as the possibility of faltering adherence to the family. Based on this, failure to curb the challenges facing the dowry can bring many adverse consequences for the family institution. The main issue of this article is what are the moral and social challenges of dowry and how can these challenges be prevented in Iran's legal system?

Conclusion: The challenges and problems surrounding the dowry issue and the hardships of implementing and demanding dowry by the wife and then the financial inability of the husband to pay his wife's dowry are among the issues of Iranian society. Dowry itself becomes the cause of many divorces, in fact, it is a materialistic view that has replaced love and affection. The consequence of such a view is social and legal challenges, which include: husband's imprisonment, wife's right to imprisonment, bureaucratic process, unfair distribution of dowry and the possibility of cheating on the law in the domain of dowry. The results show that in the context of solving the related challenges, the dowry legal system needs changes in the methods of providing dowry, which two basic solutions are considered; There is an intra-family solution for providing dowry, and the other is extra-family solutions for providing dowry. In the first context, the moral principle of human equality in married relationships should be paid attention to, and in the second context, extra-family solutions for providing dowry, attention should be paid to the establishment and strengthening of institutions such as government financial funds.

Keywords: Dowry, Dowry Challenge, Dowry Provision, Wife's Rights, Husband's Rights, Family Institution

***Corresponding Author:** B. Boroumand Amin, Ph.D. Student of Women's Studies, Faculty of Women and Family, University of Religions and Denomination, Qom, Iran. Email: bahare1.boroumand@gmail.com

How to cite: Boroumand Amin B, Malekzadeh F, Mirdadashi SM, Labibi M.H. Moral and social challenges of dowry and prevention of these challenges in Iran's legal system. *Ethics in Science and Technology*. 2025;20(3):9-16.

Copyright © 2025 Authors. Published by Iranian Association for Ethics in Science and Technology. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited

چالش‌های اخلاقی و اجتماعی مهریه و پیشگیری از این چالش‌ها در نظام حقوقی ایران

بهاره برومند امین^{۱*}، دکتر فهیمه ملک زاده^۲، دکتر سید مهدی میرداداشی^۳، دکتر محمد مهدی لبیبی^۴

۱. دانشجوی دکتری مطالعات زنان، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران

۲. گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران

۳. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

۴. گروه جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۹)

چکیده

زمینه: مهریه در جامعه کنونی با چالش‌های عملی گوناگونی همچون مادی گرایی، کلاه برداری در ازدواج، دشواری در پرداخت و وصول و همچنین احتمال تزلزل پابندی به خانواده مواجه است. بر این مبنای ناکامی در مهار چالش‌های فراروی مهریه می‌تواند پیامدهای نامطلوب بسیاری را برای نهاد خانواده به همراه آورد. مساله اصلی مقاله حاضر این است که چالش‌های اخلاقی و اجتماعی مهریه کدامند و پیشگیری از این چالش‌ها در نظام حقوقی ایران به چه ترتیب است؟

نتیجه گیری: چالش و مشکلات حول موضوع مهریه و مصائب اجرا و مطالبه مهریه توسط زوج و سپس عدم تمکن مالی زوج به پرداخت مهریه ی همسرش از جمله موضوعات جامعه ایران است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که مهم ترین چالش اخلاقی فراروی مهریه که باعث شده مهریه به خودی خود به عامل بسیاری از طلاق ها تبدیل شود، در واقع نگاه مادی گرایانه ای است که جانشین عشق و علاقه شده است. پیامد چنین دیدگاهی، چالش های اجتماعی و حقوقی است که عبارتند از: حبس زوج، حق حبس زوج، روند بوروکراتیک، تقسیط ناعادلانه مهریه و امکان تقلب نسبت به قانون در قلمرو مهریه می باشد. نتایج نشان می دهد که در زمینه رفع چالش های مربوط، نظام حقوقی مهریه نیازمند تغییرات در راهکارهای تأمین مهریه است که دو راهکار اساسی مد نظر است؛ یک راهکار درون خانوادگی تأمین مهریه و دیگری راهکارهای فراخانوادگی تأمین مهریه می باشد که در زمینه اول باید به اصل اخلاقی برابری انسان ها در روابط زوجین توجه کرده و در زمینه دوم یعنی راهکارهای فراخانوادگی تأمین مهریه، به تأسیس و تقویت نهادهایی همچون صندوق های مالی دولتی توجه شود.

کلید واژگان: مهریه، چالش مهریه، تأمین مهریه، حقوق زوج، حقوق زوج، نهاد خانواده.

سرآغاز

مهریه^۱ اساساً به منظور پاسداری از منافع زن و همچنین به منظور تجلی صداقت^۲ مرد در گفتار نسبت به زن در نهاد خانواده وضع شده است. التزام زوج به اداى حقوق مالی زوج و از جمله پرداخت مهریه در قبال مزایایی چون ریاست او بر خانواده و تصمیم گیری درباره مسکن و نیز حق اشتغال زوجین نشان می دهد که فلسفه مهریه فراتر از حفظ منافع زوج، برقرارسازی گونه ای توازن میان حقوق زوجین بوده است. اما ایا به واقع چنین است؟ در دهه های گذشته یکی از پدیده های برخاسته از مهریه، حبس زوج در هنگام ناتوانی از پرداخت آن بوده است که در برخی از موارد و به ویژه با افزایش ناگهانی قیمت سکه و تورم در جامعه، میزان آن رو به سمت فزونی بوده است.

بدین ترتیب با توجه به رواج بیش از پیش دعاوی گوناگون مهریه و به ویژه ضمانت اجرای بااهمیت آن یعنی مجازات حبس، لازم است هر یک از چالش های احتمالی نشأت گرفته و یا فراروی آن در روزگار ما شناسایی و به گونه ای مناسب در قوانین مربوط بازتاب یابد. از این رو پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این سوالات که چالش های اخلاقی و اجتماعی مهریه کدامند و پیشگیری از این چالش ها در نظام حقوقی ایران^۳ به چه ترتیب است؟ شکل گرفت.

بحث

چالش‌های اخلاقی مهریه و تاثیر آن بر خانواده

در طول تاریخ، نهاد خانواده با فراز و نشیب‌های متعددی همراه و با ناهنجاریها و مشکلات عدیده‌ای به ویژه در بعد تربیتی^۴ و اخلاقی^۵ دست به گریبان بوده است. خانواده^۶ به مثابه نخستین کانون قرارگیری فرد در آن از تاثیرگذاری مهمی در جامعه برخوردار است بدین سان که تشکیل جامعه‌ای سالم در گرو کارایی خانواده‌های سالم خواهد بود، از این رو اخلاق از عوامل تاثیرگذار و کارآمد در خانواده‌ها می‌باشد. خانواده از جایگاه ترقی و ویژه‌ای بهره‌مند است، چرا که از برجسته‌ترین ابزار رشد و پرورش در محیط خود برخوردار است. بالندگی اخلاقی در خانواده روندی دو طرفه و خلاقانه دارد. برخورداری از اخلاق از یک طرف سبب فراهم سازی نیازهای عاطفی و پرورش درست اجتماعی می‌گردد و از طرفی موجبات انتقال ارزش‌های اخلاقی^۷ و اعتقادات دینی^۸ را نیز فراهم می‌سازد(۱). بدین سان، شکل گیری تمامیت انسانی و حیات همگانی بشر در گرو تمامیت نهاد خانواده می‌باشد. از کاربردی‌ترین و بنیادی‌ترین موضوعات در تعالیم اسلامی، همانا اصول و ارزش‌های اخلاقی می‌باشد، چرا که سبب تحکیم و بقای پایه‌های خانواده می‌گردد و موجبات تضمین اجرای قوانین و مقررات دینی و اجتماعی را نیز فراهم می‌آورد و کمک شایانی به بهبود روابط و تحکیم خانواده‌ها می‌نماید. بنابراین بهره‌مندی از فضیلت‌های اخلاقی و تلاش در راستای محافظت و عمل به آنها صمیمیت را به رهاورد خواهد آورد و نشاط را به محیط خانواده به ارمغان می‌آورد و به دنبال آن اجتماع انسانی در تمامیت واقعی و پرورش اخلاقی^۹ قرار خواهد گرفت. اوج بی سامانی اخلاقی و تربیتی در این کانون، به مقاطع زمانی قبل از اسلام بر می‌گردد. هر چند در قرون معاصر نیز این نهاد مقدس دستخوش تغییرات تکان دهنده‌ای شده است که خاستگاه آن در حوزه اخلاق قابل جستجو است. علیرغم وجود برخی از شبهات، ظهور اخلاق و آمیختگی آن با قوانین و مقررات خانواده، در حقیقت ضامن اجرایی آن به شمار می‌رود و عناصر موجود در خانواده با وجود این دسته از حقوق و تکالیف اخلاق محورانه، به استحکام این کانون مقدس می‌پردازند. فراخوانی گسترده و تاکیدهای مکرر قرآن کریم به سازندگی اخلاقی و تهذیب نفس و ارزشهای والای انسانی، بیانگر جایگاه بسیار جدی مقوله اخلاق در میان اهداف دین و حقوق اسلامی است. بنابراین با پیچیدگی روزافزون روابط اجتماعی و اخلاقی در خانواده‌ها و مهریه از منظر فقهی و حقوقی متکی به روش توصیفی - تحلیلی در گستره متون و منابع فقهی و حقوقی امری لازم می‌نماید. نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد که حقوق خانواده در اسلام بر پایه‌ی استعدادها، فطریات و اخلاق پایه گذاری شده است. اخلاق علت وضع قوانین خانواده است و از طرفی قوانین با مبنای اخلاقی منجر به خانواده‌ای متخلق به اخلاق می‌شود(۲). میان اخلاق و خانواده رابطه مستقیم و الزامی برقرار است، چرا که انسان تنها در فضای ایمن و خلاق خانواده امکان نیل به علوم، معرفت، کمال و برطرف نمودن کمبودهای نفسانی و رفتار خویش را

دارا می‌باشد، از این رو انسان که در جستجوی کمال و گریخته از ناتوانی و نقص می‌باشد، مشتاق شرکت در خانواده و استحکام روابط اعضای آن نیز می‌باشد. در مجموع بقا و تداوم خانواده‌ها محصول مقید بودن به اخلاق از سوی اعضای آنها و دوری جستن از اخلاق ناپسند می‌باشد(۳). از آنجایی که مقصود از ازدواج^{۱۰} سکون و آرامش است از این رو با عنایت به فرهنگ غالب بر جامعه، عمده‌ترین عامل از بین برنده این آرامش، همانا بی توجهی به رعایت اخلاقیات می‌باشد که موجبات فروپاشی کانون گرم خانواده و ظهور اختلاف و درغالب موارد طلاق زوجین و باقی گذاشتن آسیب‌های متعدد برای خانواده، می‌گردد. در مقابل خانواده‌هایی که حریم آنها به توسط زوجین و حتی نزدیکان آنها محفوظ بماند و مراقبه‌های اخلاقی را در حیطه‌های معاشرت با دیگران، مداخله اطرافیان و ابزارها و رسانه‌های گروهی و فضای مجازی به عمل آورند و اوقات فراغت خود را به درستی برنامه‌ریزی نمایند، از آرامش فزون‌تری در محیط خانواده خود بهره‌مند خواهند بود. آرامش در زندگی در پرتو ملزم بودن به فضایل اخلاقی امکان‌پذیر است و سوای آنها در زندگی به انواع مصائب و اخلاقیات و گرفتاری‌ها دچار خواهیم گردید، چرا که حقوق خانواده دربرگیرنده ارزش‌های اخلاقی می‌باشد و در این کانون، حقوق و اخلاقیات آنچنان به هم درآمیخته است که بدون هم قابل شناسایی نمی‌باشند، لذا منکر و بی توجه به تاثیر مثبت توجه و اجرای اخلاقیات و درمقابل اثر منفی عدم رعایت آن در خانواده نمی‌توان بود(۴).

اما در جامعه امروز در خانواده‌ای که بنیان آن باید بر اخلاق باشد مهریه به عامل بسیاری از طلاق‌ها تبدیل شده. ازدواجی که با چانه زنی مالی آغاز شود، از مطالبه خانه و ماشین و بررسی اموال گرفته تا مهریه، آخرش به جای مناسبی نمی‌رسد. در واقع امروز، عشق و علاقه به طور کامل رنگ باخته و نگاه مادی گرایانه جانشین آن شده است و این مادی گرایی بزرگترین چالش اخلاقی است که گریبانگیر خانواده‌ها شده است(۵).

مفهوم مهریه در حقیقت نشانگر این است برای زن نقشی فرعی و قابل معامله متصور هستند. برخی زنان خودشان با پذیرش رفتارهای تبعیض آمیز، به این نابرابری تن می‌دهند. متأسفانه پذیرش نقش دوم بودن در بین بسیاری از زنان ما عملاً مشهود است؛ نه تنها در بحث ازدواج و طلاق که در سایر بحث‌ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی، تبعیض‌ها مشهود است و به نظر می‌رسد تعداد اندکی از زنان به این نابرابری‌ها توجه کرده یا واکنش نشان می‌دهند. وقتی یک زن نقش تبعی بودن را می‌پذیرد، مشکلات متعددی برای او ایجاد می‌شود. باید تلاش کرد که زنان جامعه در راستای توانمندکردن خودشان پیش بروند. زنان باید با توانمندی خودشان شکوفا شوند، نه اینکه بخواهند با تکیه به مهریه مالی زندگی خود را بسازند. البته که تفاوت‌های بسیاری در شرایط، معضلات و مشکلات زنان خواستار طلاق یا مهریه است، اما همه ما شاهد مواردی هم بودیم که پس از طلاق، شرایط مالی و اقتصادی زن، به طور کلی دگرگون شده یا مواردی دیده شده که زن، مهریه را یک منبع درآمد می‌بیند و با آن تجارت می‌کند(۶).

چالش‌های اجتماعی و حقوقی تأمین مهریه الف) چالش‌های اجتماعی^{۱۱}

از چالش‌های بسیار مهم اجتماعی در زمینه مهریه، نگاه جامعه‌سستیزانه نسبت به حقوق زنان^{۱۲} می‌باشد؛ به‌طوری‌که حقوق زنان در جامعه بر مبنای رویکردهای قدیمی و سنتی بنا نهاده شده است و تغییر رویه در این بینش جامعه نسبت به حقوق زنان با واکنش‌های مختلف سیاسی و اجتماعی مواجه می‌شود. احساس ناامنی یکی از اساسی‌ترین دغدغه زنان محسوب می‌شود و این احساس در زنان مسلمان به لحاظ اهمیتی که برای عفت و پاکدامنی خود قائلند، به مراتب بیشتر است. حرکت و پیشرفت جامعه اسلامی باید به سمت‌وسویی باشد که زن اعم از مسلمان و غیرمسلمان با خیالی آسوده و به دور از هرگونه تشویش و نگرانی در آن به تحصیل و فعالیت بپردازد؛ چنان که در توصیف امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) از جامعه مهدوی تحت رهبری امام مهدی (علیه السلام) آمده است که می‌فرماید: «زنان از چنان امنیتی برخوردارند که می‌توانند بدون کمترین هراسی فاصله طولانی عراق تا شام را بپیمایند»^(۷). امروزه ناامنی و احساس ناامنی برای زنان به واسطه حضور اجتماعی آنان ابعاد گسترده‌ای پیدا کرده و زنان در معرض انواع مزاحمت‌های کلامی، تجاوز به عنف، ربایش در خیابان، وسیله نقلیه و محل‌های کار و تحصیل قرار دارند. اگرچه قانون‌گذار با وضع قوانین کیفری از زنان به‌طورافترقی و ویژه حمایت کرده؛ ولی تأمین امنیت زنان جامعه نیازمند نگاه جامع و فراگیر به تمامی عوامل و بسترهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی زمینه‌ساز ناامنی می‌باشد.

ازسویی، خشونت بر ضد زنان^{۱۳}، از ایراد صدمه بدنی گرفته تا توهین و تحقیر زنان از سوی شوهران، همواره از معضلات جوامع بوده و اختصاص به دوره و جامعه‌ای خاص ندارد^(۸). خشونت علیه زنان، به‌ویژه خشونت خانوادگی و تعرض به زنان در خانواده توسط همسر، با توجه به توصیه‌های مکرر به تکريم زنان در متون دینی نگران‌کننده است و بایستی با زمینه‌های فرهنگی که خشونت مرد نسبت به زن را موجه می‌نمایند برخورد شود. بر مبنای این رویکرد منفی اجتماعی به حقوق زنان، چالش‌های مختلفی در حوزه حقوق زنان به‌خصوص در بحث مهریه و نفقه خودنمایی می‌کند که از مهمترین این چالش‌ها، بحث قانون‌گریزی زوج در پرداخت نفقه و مهریه می‌باشد؛ به‌طوری‌که در موارد بسیاری با وجود تدابیر لازم در فقه و حقوق موضوعه برای حمایت از حقوق زنان، بازهم افراد به راه‌های متعدد محیلانه برای فرار از قانون متوسل می‌شوند که موجب تضییع یا تأخیر در تأدیه حقوق زنان می‌گردد.

الف) چالش‌های حقوقی

همانگونه که ذکر شد از مهم ترین چالش‌های حقوقی^{۱۴} قانون‌گریزی زوج در پرداخت نفقه و مهریه می‌باشد. نفقه از مسلمات فقه اسلامی است که در صورت برقراری رابطه زوجیت دائمی بین زن و مرد مسلمان، بر عهده زوج ثابت می‌گردد^(۹). در قانون نیز حق نفقه برای زوجه به رسمیت شناخته شده است و در شرع اسلام و قوانین موضوعه از

طریق پیش‌بینی ضمانت اجرای حقوقی و کیفری مورد حمایت قرار گرفته است^(۱۰)؛ لیکن با وجود تمام این تدابیر، به واسطه فرهنگ قانون‌گریزی، در بسیاری از موارد زنان از دستیابی به حقوق خود محروم هستند و مردان می‌توانند با توسل به انواع حیل و گریزگاه‌های قانونی از انجام مسئولیت‌های خود شانه خالی کنند. سوءاستفاده زوج از اختیار سرپرستی برای تحت فشار قراردادن زوجه به‌منظور انصراف از حق نفقه یا انتقال و مخفی کردن اموال برای جلوگیری از توقیف، اطاله دادرسی به بهانه‌های واهی و... از نمونه‌های قابل ذکر تضییع حقوق زنان با استفاده از فرصت‌های قانونی است.

ازسوی دیگر، این مسأله در حوزه مهریه هم نمود یافته است؛ به‌طوری‌که مهریه یکی دیگر از حقوق زنان است که فراوان مورد تضییع واقع می‌شود. مهریه حق زوجه است که با عقد مالک آن می‌شود می‌تواند آن را مطالبه نماید. زن می‌تواند تا دریافت مهریه از تمکین خودداری کند و در فرض عدم مطالبه مهریه پیش از تمکین، مهریه به صورت دین به عهده زوج می‌باشد که باید آن را در زمان مطالبه بپردازد. ولی در موارد متعددی زنان از حق دریافت مهریه محروم می‌گردند؛ زیرا شوهر از تأدیه مهریه امتناع کرده و مطالبه مهریه به‌منزله تقاضای جدایی تلقی می‌شود که زنان از آن بیم دارند. همچنین زوج می‌تواند با سوءاستفاده از حق ریاست و تنگ کردن عرصه، زوجه را به انصراف از مطالبه حق خود وادار سازد. سنگینی مهریه‌ها و تبدیل شدن مهریه از نحلّه به ضمانت اجرای استمرار و دوام خانواده، از عمده عوامل مؤثر در عدم التزام زوج به پرداخت مهریه است. در این رابطه قانون‌گذار بایستی ضمن تسهیل امکان دستیابی زوجه به مهریه در فرصت مناسب قانونی، در رابطه با جلوگیری از غیرواقعی بودن مهریه در نکاح اقدامات مناسبی را انجام دهد^(۱۰).

از دیگر عوامل مربوط به چالش‌های حقوقی تأمین مهریه، احتمال تزلزل مخاطبان در پایبندی به قواعد حقوقی می‌باشد که این فرآیند باعث می‌شود که در عمل به قواعد حقوقی با مشکلاتی مواجه باشیم؛ بدین‌صورت که در برخی از مواقع، عدم آشنایی مردم با این قواعد منجر به ناهنجاری‌هایی در جامعه می‌شود که ریشه این ناهنجاری‌ها نتیجه نبود رابطه منسجم و عدم تعامل بین افراد جامعه با این قواعد است و درنتیجه این مسائل منجر به بی‌توجهی افراد جامعه به تمکین از قانون می‌شود^(۱۱).

یکی از علل مهم عدم پایبندی مخاطبان به قواعد حقوقی، ناکارآمدی قواعد و همچنین بازدهی منفی این قوانین در حوزه حقوق خانواده به‌خصوص در حوزه مهریه می‌باشد؛ به‌طوری‌که مخاطبان با بررسی قوانین موجود در این زمینه و مشاهده عدم عدالت حقوقی^{۱۵} موجود در حق خود، پایبندی لازم را در زمینه رعایت قواعد حقوقی از دست می‌دهند. ازسویی، گاهی با وجود قوانین مناسب و مفید، وجود موانع مشکلاتی را بر سر راه اجرای قوانین به وجود می‌آورد که چنین مشکلات اجرایی در رابطه با استیفای حقوق زوجین نیز وجود دارد که این فرآیند زمینه را برای دلبستگی به انجام قوانین موجود و همچنین پایبندی به قواعد حقوقی کمرنگ می‌کند؛ چراکه فقدان ضمانت اجرای

به نظر می‌رسد لازم است با بازنگری و مقید کردن ماده ۱۰۸۵ ق.م. به مواردی که مستند فقهی قوی تری دارند، علاوه بر حفظ حق زوجه، بتوان استحكام نهاد خانواده را تضمین نمود و بدین ترتیب از سوءاستفاده برخی بانوان پیشگیری ورزید؛ چراکه قانون مدنی بر اساس فقه جعفری وبا ویژگی بارز پویایی فقه شیعه، پویایی تدوین شده ولذا این حکم هم قابلیت انطباق با شرایط روز را دارا می باشد، بنابراین به نظر می‌رسد عدم اسقاط این حکم، با تمکین عام و پرداخت کامل مهریه حتی در مهریه‌های سنگین، مغایر باهدف شارع مقدس می باشد. لذا در این راستا لازم است که ضمن ابقای مواد ۱۰۸۵ و ۱۰۸۶ قانون مدنی، لایحه الحاق یک تبصره به ماده ۱۰۸۵ همان قانون به شرح زیر برای تصویب به صورت دو فوریتی به مجلس شورای اسلامی ارائه گردد: متن پیشنهادی تبصره الحاقی به ماده ۱۰۸۵ قانون مدنی « چنانچه دادگاه یا اجرای ثبت، در پرداخت مهر قرار اقساط صادر نماید، با پرداخت اولین قسط، حق حبس ساقط می‌گردد و زن مکلف به ایفاء وظایف ناشویی است و در صورت تخلف، حق نفقه نیز ساقط می‌شود».

۲. روند بوروکراتیک

بررسی ها نشان می دهد که حتی اگر همه روندهای قانونی برای پرداخت و دریافت مهریه فراهم باشد و در ظاهر نیز مساله ای برای دستیابی زوجه به این حق آشکار و بنیادین مالی وی وجود نداشته باشد، باز هم باید نهاد حقوقی مهریه را یکی از بوروکراتیک‌ترین نهادهای حقوقی دانست که پیگیری آن افزون بر رخداد مشکلات گوناگون برای زوجین، دادگاه، مراجع ثبتی و ...، بویژه بدلیل کمبود رکن اصلی آن که همان نیروی انسانی نظیر قضات و کارمندان ثبت و... به همراه دارد، چزل که با اجرایی شدن بخشنامه ش ۱۰۰ / ۳۴۸۵۹ / ۹۰۰ / ۰۷ / ۹۷ مورخه ۲۲ / ۰۷ / ۹۷ که زوجه را ملزم به مطالبه اولیه مهریه خویش از ادارات اجرایی ثبت اسناد نموده، ضمن سردرگمی زوجین بار مضاعفی را بردوش دستگاههای اجرایی ثبت باتوجه به کمبود زیر ساختهایشان وارد ساخته است و باعث اطلاع فرایند مطالبه مهریه گردیده است. بنابراین یکی از نکات ضروری که باید مورد توجه قرار گیرد، تصویب سریع و توأم با دقت و کار کارشناسی آیین دادرسی ویژه محاکم خانواده است.

۳. تقسیط ناعادلانه مهریه

یکی دیگر از چالش‌های مهریه تقسیط ناعادلانه ان می‌باشد. براساس نظر مشهور فقها و ماده ۱۰۸۵ ق م، برای زن تا قبل از وصول مهریه حال خویش، حق امتناع از تمکین خاص اول وجود دارد. از سویی برای مرد فاقد تمکن مالی نیز امکان طرح ادعای اعسار در مراجع قضایی و به تبع، بهره‌مندی از صدور حکم تقسیط مهریه وجود دارد (۱۴). اما باید توجه داشت که یکی از مهم‌ترین چالش‌های عملیاتی که ممکن است در رابطه با مهریه روی دهد، دشواری‌های گوناگون ناشی از تقسیط و از جمله باورمندی به ناعادلانه بودن آن و بلا تکلیفی زوجین مبتلا به می باشد.

۴. امکان تقلب نسبت به قانون در قلمرو مهریه

مؤثر در زمینه مهریه و فقدان ضمانت اجرا در مورد عدم رعایت عدالت در این زمینه را می‌توان به عنوان یکی از عوامل مؤثر اجتماعی و حقوقی در زمینه رفع چالش‌های مهریه محسوب کرد (۱۲).

پس باید اشاره کنیم که ثبات و دوام قوانین امری ضروری برای تنظیم روابط افراد در جامعه است که متأثر از میزان تأثیرگذاری آن در احقاق حقوق مخاطبان می‌باشد. آینده‌نگری در تدوین قانون و داشتن بینشی درست از واقعیات موجود و پیش‌بینی پیامدها و آثار ناشی از وضع قانون می‌تواند تا اندازه زیادی موجب پابندی مخاطبان به قوانین و جلوگیری از تجدیدنظرهای مکرر گردد؛ درحالی که در رابطه با حقوق زوجین در برخی قوانین به واسطه عدم توفیق در تأمین حقوق آنان، بارها دستخوش تغییر قرار گرفته است که این شرایط می‌تواند زمینه را برای عدم پابندی به قوانین فراهم سازد.

به طور کلی، در این میان با مطالعات گوناگون نظری و عملیاتی می‌توان چالش‌های مهمی را در برابر نهاد حقوقی مهریه یافت که در ادامه هریک از آن‌ها تبیین خواهد شد.

۱. حبس زوج:

یکی از بسترهای حقوق مدنی که در آن امکان روی‌آوری به ضمانت اجرای کیفری وجود دارد مهریه است. اجرای قوانین مربوط به مهریه و زندانی شدن مردان به دلیل عدم پرداخت آن، یکی از چالش‌های اساسی در حوزه حقوق زوجین بر اساس مهریه می‌باشد. طبق ماده ۲۲ قانون حمایت از خانواده، مهریه تا ۱۱۰ سکه مشمول دیون عام و در صورت عدم پرداخت شامل مجازات می‌گردد و همچنین طبق ماده ۱۰۸۵ قانون مدنی، زن می‌تواند تا مهریه خود را وصول ننماید از تمکین خودداری ورزد و در مقابل مرد قانونا مکلف به پرداخت نفقه نیز می باشد (۱۳). از این رو مردان به خاطر عدم توانایی مالی در پرداخت مهریه، احتمال راهی شدنشان به زندان وجود دارد که این مساله با حقوق مردان و همچنین حقوق زنان در حوزه مالی منافات دارد؛ زیرا اساسا بازداشت و حبس ویژه مجرمین و تبهکاران بوده و در دیون مالی بلاخص در حوزه خانواده می بایست حدالمقدور حدف و یا در کمترین سطح ممکن، صورت پذیرد تا از تاثیر گزاری منفی در افکار عمومی جلوگیری شود.

- چالش‌های مربوط به حق حبس

حق حبس در فقه برای حفظ حقوق زن و در راستای آزادی‌های مالی او که امروزه از مهم‌ترین مطالبات حقوق بشری زنان می‌باشد، وضع شده است و از آنجا که قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران نیز برگرفته از فقه می باشد، حکم مذکور را در ماده ۱۰۸۵ ق.م. و همانطور که پیشتر نیز اشاره گردید، به صورت مطلق و صریح بیان نموده است. اگرچه حق حبس مبنای عقلایی و شرعی دارد، لیکن اعمال آن طبق شرایط فقهی و قانونی به صورت کنونی، با اشکالاتی روبرو است. از جمله این اشکالات، ابهامات و خلأهای موجود در ماده ۱۰۸۵ ق.م. است که لزوم بازنگری این ماده قانونی را ضروری می‌نماید؛ چراکه اجرای آن به نحو کنونی، مغایر با روح اصل دهم قانون اساسی بوده که تأکید بر بنیاد خانواده دارد.

بی‌تردید یکی از عوامل انحطاط اخلاقی در هر جامعه‌ای، فتح باب و شیوع توسل به حيله و نیرنگ در مسائل اجتماعی برای بی‌اثر کردن آثار محدودیت‌های ناشی از قوانین و نظامات اجتماعی است. جعفری لنگرودی تقلب را اینگونه تعریف می‌کند: «تقلب عملی است حقوقی که مقصود فاعل آن، لطمه‌زدن به حقوق یا منافع دیگران یا نقض یک قانون است.» (۱۵). بر این اساس، تقلب نسبت به قانون به هر عملی گفته می‌شود که برای فرار از اجرای یک تکلیف قانونی انجام شده است. به بیانی در مبحث نکاح نیز با عنوانی به نام فریب در ازدواج یا تدلیس مواجهیم. بر مبنای ماده ۴۳۸ قانون مدنی، تدلیس عبارت است از عملیاتی که زن یا مرد یا شخص ثالثی انجام داده و موجب فریب در امر ازدواج شود. به تاسی از فقه، پس از فسخ نکاح بعد از نزدیکی، به سبب تدلیس، حق استرداد مهریه تأدیه شده به زوجه برای زوج از فرد فریبکار، به تبعیت از قاعده مشهور «المغرور یرجع الی من غره» وجود دارد. اشاره به احتمال بزه پیش‌گفته، تنها یکی از نشانگان رخداد احتمال تقلب نسبت به قانون است و ارزیابی رویه قضایی در دادرسی‌های خانوادگی می‌تواند نمونه‌های بسیار بیشتری از آن را نمایان سازد.

۵. بی‌ثباتی و عدم تعادل در قلمرو مهریه

یکی دیگر از چالش‌های قانونی در زمینه مسائل مربوط به مهریه این است که با بی‌ثباتی آشکاری در قلمرو مهریه مواجه هستیم و زنان به دلیل اینکه از حقوق قانونی خود مانند حق طلاق، حضانت و خروج از کشور محروم می‌باشند، از مهریه خویش در جهت احقاق حقوق خود بهره می‌گیرند و از آنجاییکه آنان جز آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه بوده و در معرض خطر می‌باشند، چاره آن است که با فرهنگ‌سازی و اصلاح قانون و مقررات و تاسیس صندوق‌های حمایتی جامعوی و دولتی و همچنین تسهیل در روند اشتغالشان در مراکز خصوصی و دولتی در جهت کاهش این آسیب‌ها و دغدغه‌ها قدم برداریم.

جهت رفع چالش بی‌ثباتی قانون مهریه و عدم موازنه حقوقی زوجین، یکی از راه‌حلها، وضع مقررات در راستای تأمین منافع زوجین و به تبع عدم شکل‌گیری باور جانبدارانه یک سویه می‌باشد، که البته تدوین چنین قانونی بدلیل تأمین رضایت مخاطبین و لحاظ شرایط فرهنگی، اقتصادی و... دستخوش اصلاحیه‌های بعدی و در نتیجه بی‌ثباتی نخواهد گردید.

۶. چالش‌های قاعده‌گذاری در گستره مهریه

یکی دیگر از چالش‌های اساسی در زمینه رفع موانع موجود در حوزه حقوق مالی زوجین و انسجام‌بخشی به آن، مربوط به چالش‌های قاعده‌گذاری در گستره مهریه می‌باشد. چالش‌های تقنینی و قاعده‌گذاری حقوق زنان در حوزه مهریه می‌تواند ناشی از ضعف انطباق با موازین فقهی، خلأ، نقص یا اجمال قوانین و یا به خاطر سیاست‌های تقنینی ناکارآمد باشد.

یکی از اساسی‌ترین مشکلاتی که در رابطه با حقوق زوجین در مساله مهریه وجود دارد، فقدان طرح جامع نظام حقوقی بخصوص قاعده‌گذاری در این حوزه است. نظام حقوق مهریه در جمهوری اسلامی ایران بایستی تابعی از مبانی دینی و معرفت‌شناختی اسلام و مقتضیات جامعه

ایرانی باشد. فقدان یک طرح منسجم و کلی که زوایای پنهان و افق نظام حقوقی زوجین را به روشنی تبیین نماید، سبب شده تا تغییر و تحول در قوانین به صورت انفعالی و برای بیرون‌رفت از چالش‌های به‌وجودآمده و تحت تأثیر سیاست تحمیلی ناشی از قوانین وارداتی صورت پذیرد؛ قوانینی که در تکمیل و پیدایش بر مبنای معرفت‌شناختی سکولار منتهای وحی و برای برآورده کردن نیازها و اقتضائات جامعه غربی نگاشته شده‌اند و در تهافت و تعارض جدی با مبانی الهی و وحیانی می‌باشند.

راهکارهای تأمین مهریه

راهکارهای تأمین مهریه یکی از فاکتورهای اساسی در رفع چالش‌های مهریه می‌باشد؛ بدین‌صورت که می‌توان بر اساس راهکارهای درون‌خانوادگی و همچنین فراخانوادگی تأمین مهریه، چالش‌های موجود در زمینه حقوق زوجین در حوزه مهریه را تا حد قابل‌توجهی کاهش داد.

الف) اصل برابری زوجین

در صورتی می‌توان آمار طلاق و به تبع آن، چالش‌های مربوط به مهریه را مرتفع نمود که بتوان اصل برابری زوجین را که از فاکتورهای مربوط به راهکارهای درون‌خانوادگی تأمین مهریه می‌باشد، در اکثر حوزه‌های زندگی از تعیین مهریه گرفته تا نقش هریک از زوجین در شروع زندگی مشترک، مراعات نمود. در صورت برابردانستن زوجین و حقوق آن‌ها، بحث مهریه و طلاق و دلایل آن با توجه به آگاهی خانواده‌ها و نوع تفکر و بینشی که به زندگی مشترک پیدا نموده‌اند، می‌تواند با تغییراتی همراه شود. (۱۶). نگاه برابر به انسان‌ها به منزله نادیده‌انگاشتن تفاوت‌های موجود در میان آن‌ها از نظر استعداد، لیاقت و مراتب اجتماعی و... نیست بلکه برابری در نظام حقوقی و فقهی اسلام، تحت‌الشعاع موضوع اصلی و مهم‌تر یعنی عدالت قرار دارد؛ زیرا هدف نهایی از آمدن پیامبران و تنها عامل اصلاح جامعه از نگاه دینی، تحقق قسط و عدالت اجتماعی است (۱۷).

ب) مهار چالش‌های فراروی دیگر حقوق زوجه

از دیگر راهکارهای درون‌خانوادگی مربوط به مهریه می‌توان به مهار چالش‌های فراروی دیگر حقوق زوجه اشاره کرد، به‌طوری‌که اگر مسائل مالی مهریه زوجه در موضوع ازدواج حل شود ما شاهد این رویداد خواهیم بود که بسیاری از مشکلات مربوط به بحث مهریه نیز حل خواهد شد. چراکه از دیدگاه زوجه، امروزه مهریه ابزاری است که وی به وسیله آن جایگاهش را در زندگی مشترک محکم و امن‌تر می‌کند. از طرفی به دلیل قیاس‌های غیرمنطقی و عقاید و نظرات اشتباه، برخی از دختران و خانواده‌هایشان مهریه را به میزان قابل‌توجهی در نظر می‌گیرند و همین موضوع باعث اختلاف بر سر مهریه با خانواده پسر می‌گردد. برای حل این اختلافات ابتدا باید دختران و خانواده‌هایشان، باورهایی را که درباره میزان مهریه دارند بررسی و اصلاح نمایان و تمرکز خود را بر روی کسب شناخت از پسر و خانواده‌اش معطوف دارند، چرا که تحقق شناخت کافی و درست، باعث انتخاب شایسته‌تر می‌گردد و

شکل ماهیانه، سالیانه، یا یک‌جا بوده و در قبال دریافت وجه، تا خاتمه مدت قرارداد در دوران زندگی زوج یا وفات یا ناتوانی دائم و کامل وی یا طلاق در خلال مدت قرارداد، اندوخته خاصی را حسب مورد در وجه زوجه کارسازی می‌نماید (۱۹).

نتیجه‌گیری

چالش و مشکلات حول موضوع مهریه و مصائب اجرا و مطالبه مهریه توسط زوجه و سپس عدم تمکن مالی زوج به پرداخت مهریه ی همسرش از جمله موضوعات جامعه ایران است. مهم‌ترین چالش اخلاقی فراروی مهریه که باعث شده مهریه به خودی خود به عامل بسیاری از طلاق‌ها تبدیل شود، در واقع نگاه مادی‌گرایانه ای است که جانشین عشق و علاقه شده است. امروزه به نظر می‌رسد که مهریه در نهاد خانواده، با وجود همه جلوه‌های پراهمیت خود، دست‌کم از سوی برخی از بانوان تا حد بستری برای وصول آن فروکاسته شده است. بنابراین بهتر آنست که به جای تمرکز بر مهریه، به صورت اصولی، اصل برابری میان زوجین در نظام حقوقی ایران با در نظر گرفتن مبانی فقهی دنبال شود. در این صورت به عنوان مثال، در برابر مزیت پیش‌بینی‌شده برای مرد در پایان‌بخشیدن به نکاح با حق طلاق، می‌توان محقق‌نشدن بایسته‌های مالی خانواده و نیز کنشگری زن برای امکان درخواست طلاق و یا گسترش مداخله دادرسی دادگاه خانواده را از عواملی در جهت بهبود وضع موجود دانست. برای دستیابی به این هدف، استفاده از سازوکارهای حمایتی رسمی و جامعه‌ای می‌تواند بسیار سودمند باشد و با گذار از چالش‌های فراروی مهریه، پیاده‌سازی مناسب انواع حقوق زوجه را به همراه آورد. به هر روی در اینکه مهریه حق مسلم یک زن می‌باشد، تردیدی نیست؛ اما آنچه حائز اهمیت است، چگونگی و نحوه پرداخت و وصول آن می‌باشد و از طرفی بدون شک با تدوین طرح‌هایی چون اخذ مالیات بر مهریه‌های سنگین، تعیین سقف برای مهریه، اضافه‌کردن شروط و قیودی در عقدنامه، ارجاع پرونده‌های مطالبه مهریه به شوراهای حل اختلاف و ... نمی‌توان افراد را ملزم به انجام تعهدات خود نمود؛ بلکه دولت باید تدابیری اتخاذ نماید که آتیۀ بانوان در زمان مقتضی از پشتیبانی لازم و کافی برخوردار باشد. بدین ترتیب پیشنهاد‌های هم‌راستا با حل چالش‌های مهریه و راهکارهای مناسب در این خصوص عبارتند از: پرداخت مهریه در هنگام عقد، حذف هرگونه زندان بابت مهریه، تعیین قیمت مشخص برای سکه مهریه، تغییر شیوه مطالبه مهریه، تعیین سقف توقیف اموال، جلوگیری از سوءاستفاده از مهریه، مهندسی‌سازی اشکال عقدنامه‌ها به تناسب شخصیت و نیازهای زوجین و تسهیل طلاق زنان.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش مروری با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاق امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

منشا اختلافات کمتری در آینده خواهد گردید. برای نیل به این مقصود نیاز به بسترسازی فرهنگی و کار رسانه‌ای و روشننگری در محافل فرهنگی، آموزشی و بالاخص مذهبی نظیر مساجد و حسینیه‌ها هستیم. از دیگر مسائل فراروی مهریه که برچالش‌های درون خانوادگی مهریه نیز بی‌تاثیر نمی‌باشد؛ همانا لزوم ساماندهی و یکپارچه‌سازی عقدنامه‌های ازدواج می‌باشد؛ بدین معنا که هنوز عقدنامه‌های ازدواج به صورت مهندسی شده و متناسب با ویژگی‌های شخصی و نیازهای هر گروه از زوجین و بر اساس ضوابط و قوانین از پیش تنظیم نشده‌اند و لذا هنوز هم شاهد مهریه‌های نامتعارف و عجیب در عقدنامه‌ها هستیم که این خود موجب سردرگمی خانواده‌ها و قضات دادگستری در حل و فصل مشکلات مربوطه خواهد گردید.

ج) صندوق‌های مالی دولتی

یکی از مسائل و چالش‌های بسیار مهمی که در نظام حقوقی ایران بخصوص در قانون مهریه وجود دارد، نبود صندوق‌های حمایتی از سوی دولت در مواردی است که زوج قادر به پرداخت مهریه‌های سنگین و یا خارج از عهده خود نمی‌باشد. بررسی نظام حقوقی کشورهای دیگر نشان از این مسئله دارد که این کشورها، صندوق‌های حمایتی را در زمینه حمایت از حقوق زوجین در نظر می‌گیرند؛ به طوری که در مواردی که زوج توانایی پرداخت تعهدات مالی خود را ندارد، از صندوق ذخیره‌ای که توسط نهادهای دولتی تعیین شده و در اختیار زوجه قرارداده شده، پرداخت دیون او صورت می‌پذیرد، تا بدین ترتیب هم زوجه به حقوق خود نائل و هم به واسطه این پرداخت، از زندانی و حذف شدن زوج جلوگیری به عمل آید. بر این اساس باید بیان کنیم که وجود چنین صندوق‌هایی در کشور ما نیز به عنوان یکی از راهکارهای فراخانوادگی تأمین مهریه، ضروری به نظر می‌رسد؛ چراکه ضمن تحقق موارد پیش گفته، زمینه تأمین هزینه‌های زندگی زوجه با توسل به این صندوقها فراهم می‌آید (۱۸).

د) صندوق‌های مالی جامعه‌ای

صندوق‌های مالی جامعه‌ای یا نهادهای بیمه مهریه، نهادهایی هستند با کارکرد های کسرزدایی از آماربدهکاران مهریه، در راستای تحقق سیاست حبس زدایی دستگاه قضا و همچنین افزایش دهی سطح امید بانوان در امکان وصول مهریه خویش و نیز تضمین‌کننده و پشتوانه مالی معتبر در جهت تأمین تمام یا بخشی از آن، که دارای مزایای متعدد برای هریک از زوجین نیز می‌باشد. از طرفی امکان تنظیم این قرارداد پس‌انداز از سوی زوج به نفع زوجه به شکل تهرتی و در راستای امتنان از تلاش‌های وی در کانون گرم خانواده نیز فراهم می‌باشد.

بنابراین صندوق‌های مالی جامعه‌ای همچون بیمه مهریه، می‌توانند به عنوان راهکار فراخانوادگی تأمین مهریه در جهت تسهیل پرداخت مهریه از طرف شوهر به همسر و تحکیم خانواده در طول زندگی مشترک عمل نمایند. بدین ترتیب، قرارداد بیمه مهریه براساس فاکتورهای سرمایه اصلی، سن، شغل بیمه شده (زوج) و مدت زمان قرارداد فی‌مابین بیمه‌گرو بیمه‌گذار (زوج) تنظیم می‌گردد. تعهد شرکت بیمه (بیمه‌گر) به

9. Ethical education پروش اخلاقی
10. Marriage ازدواج
11. Social challenges چالش‌های اجتماعی
12. Women's right حقوق زنان
13. Violence against women خشونت علیه زنان
14. Legal challenges چالش‌های حقوقی
15. Legal justice عدالت حقوقی

1. Dowry مهریه
2. Honesty صداقت
3. Legal system of Iran نظام حقوقی ایران
4. Educational dimension بعد تربیتی
5. Ethical dimension بعد اخلاقی
6. Family خانواده
7. Ethical values ارزشهای اخلاقی
8. Religious believes اعتقادات دینی

References

1. Kamali M. Dowry and its different dimensions in Iranian law. 1st ed. Tehran: Johare Hayat Publication. 2021. (In Persian).
2. Najafian A, Ghaforian Nezhad M. Pathology of family law with emphasis on divorce and dowry. 1st ed. Tehran: Mesbah Andisheh. 2020. (In Persian).
3. Safaei SH, Emami A. Summary of family law. 3rd ed. Tehran: Mizan Publication. 2017. (In Persian).
4. Momtazi M. The relationship between moral well-being and reducing marital conflicts and emotional divorce . Ethics in Science and Technology 2022; 17(3): 97-102. (In Persian). Dor: <http://dorl.net/dor/20.1001.1.22517634.1401.17.3.14.8>
5. Eshaghi Teymori A. Investigating the role of morality in dowry and family rights in the legal system. Shiraz: 2nd National Conference on Law, Theology and Political Science. 2017. (In Persian).
6. Bagheri Sanjari E. The distortion of human dignity and the promotion of inequality under the shadow of the dowry law ;The most important challenge from tradition to modernity. Etemad Newspaper, 2024; 5734. (In Persian).
7. Majlesi MB. Bahar al-Anvar. 4th ed. Tehran: Eslamyeh Publication. 2007. (In Persian).
8. Shokri M. Legal challenges of gold coin dowry; Strategies legal solutions .Culmination of Law, 2023; 9(1): 259-291. doi: <https://doi.org/10.22034/thdad.2023.539106.1959>
9. Nahani Pour G, Zareh GH, Haghighat HR. Ethics and gender in Taliban political thought: women's rights and freedom of speech. Int. J. Ethics Soc. 2024; 6 (2): 62-69. Doi: <http://dx.doi.org/10.22034/ijethics.6.2.62>
10. Safarian H, Shidaeiyan Arani M. Ethics and law: the place of fairness in fair proceedings. Int. J. Ethics Soc. 2024; 5 (4): 15-25. Doi: <http://dx.doi.org/10.22034/ijethics.5.4.15>
11. Akbari T, Asgharpoor A. Comparative study of dowry in Iranian and Iraqi law. Tehran: 2nd International Congress of Management, Economics, Humanities and Business Development. 2023. (In Persian).
12. Akbari A. Legal review of dowry in the legal system of Iran. Law Yar, 2019; 3(12): 25-47. (In Persian).
13. Katouzian N. Family civil law. 6th ed. Tehran: Sahami Enteshar. 2009. (In Persian).
14. Maleki babbavizi F, Tabatabaei Lotfi EA, Karimi N. Jurisprudential study of the ruling on unity of procedure in the payment of dower in installments and the wife's right to refuse obedience .Jurisprudential - legal studies of woman and family, 2021; 4(7): 125-147. (In Persian).
15. Jafari Langeroudi MJ. Intermediate course of civil law: family law. 2nd ed. Tehran: Ganje Danesh. 2011. (In Persian).
16. Ghasemi N. Key points of family law (basics, generalities and application of legal concepts and terms). 1st ed. Tehran: Azarfar Publication. 2021. (In Persian).
17. Movahedian G. Rights and financial relations of couples. 3rd ed. Tehran: Negah Bineh Publication. 2019. (In Persian).
18. Asadi L. Financial and economic rights of the family. 3rd ed. Tehran: Majd Publication. 2020. (In Persian).
19. Hatami A, Yasinyiya H. Dower insurance. Iranian Journal of Insurance Research, 2015; 4(2): 282-294. doi: <https://doi.org/10.22056/ijir.2015.02.07>